

NYT FRA SPROGNÆVNET

SEPTEMBER 2021

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Sproglige generationsforskelle på sociale medier

Både unge og deres forældre kommunikerer i dag via sociale medier. Men de kommunikerer ikke på den samme måde. Hvordan de sprogligt adskiller sig fra hinanden, kan du læse om i denne artikel.

Holdninger til sproglig korrekthed i gymnasiet

Hvor højt vægter den sproglige korrekthed i gymnasiets danskundervisning? Læs her hvordan artiklens forfattere på baggrund af interviews med en mindre gruppe gymnasielærere og elever opfordrer til debat om den sproglige korrekthed i danskundervisningen på gymnasiet.

Ny udgivelse fra Dansk Sprognævn

Med fornøden agtelse er netop udkommet i anledning af Jørgen Schacks 60-årsfødselsdag.

FEST- SKRIFT TIL JØRGEN SCHACK

Spørgsmål & svar

- *Aloe vera*
- Distributiv singularis, fordelingsental
- *Coronapas*
- *Have eller være højdeskræk?*
- *Pandemi eller epidemi?*

Sproglige generationsforskelle på sociale medier

Både unge og deres forældre kommunikerer i dag via sociale medier. Men de kommunikerer ikke på den samme måde. Hvordan de sprogligt adskiller sig fra hinanden, kan du læse om i denne artikel.

MARIANNE HAUGAARD HANSEN (f. 1992) er underviser hos Studieskolen.

MIT SPECIALE *Generationsforskelle på de sociale medier – En sprogligt etnografisk undersøgelse af unge og deres forældres sprogbrug online*, som denne artikel bygger på, har jeg undersøgt en gruppe unge gymnasieelevers og deres forældres online kommunikation og særligt de sproglige forskelle, der findes mellem generationerne, når de skriver med hinanden på sms og Messenger (beskedfunktionen på det sociale medie Facebook).

Overordnet finder jeg, at de to generationer ikke har de samme normer for, hvordan man kommunikerer online, og derfor ikke skriver ens. Hvordan generationerne adskiller sig fra hinanden sprogligt, er det, jeg vil præsentere i denne artikel. Først giver jeg en præsentation af undersøgelsens data og deltagere og derefter af de fire sproglige generationsforskelle, jeg fandt frem til.

UNDERSØGELSENS DATA

Undersøgelsen er en del af det større forskningsprojekt SoMeFamily (Sprog og Sociale Medier i Familien) på Københavns Universitet. Undersøgelsen kombinerer feltarbejde med nærsproglige analyser og bygger på følgende data:

- Feltarbejde (online og offline) blandt to gymnasieklasser og 14 af elevernes familier
- Gruppeinterviews med 59 unge (15-18 år)
- Interviews med forældrene (33-56 år) fra 14 familier
- Skærmdata fra *media-go-along*-samtaler med 12 af de unge og 15 af forældrene. (Det er en type samtale, hvor man ser på og optager deltagerens telefon- eller computerskærm, samtidig med at de fortæller om det, de viser på skærmen).

Alle data, der bruges i denne artikel, er anonymiseret, så navnene, der anvendes, er pseudonymer.

Feltarbejdet, der ligger til grund for undersøgelsen, strakte sig over en periode på 7 måneder i 2018-19 og startede blandt to 1. g-klasser på et københavnsk gymnasium. Her var forskningsprojektets videnskabelige deltagere til stede fysisk på gymnasiet, men fulgte også de unge online på forskellige sociale medier. Herefter fortsatte feltarbejdet igen, både online og offline, hjemme hos de 14 familier, der havde lyst til at deltage.

Fokusset for denne undersøgelse er deltagerens private onlinekorrespondancer. Det vil sige interaktioner, der udspiller sig i private beskeder eller grupper på Messenger eller som sms-korrespondancer mellem to eller flere deltagere, der kender hinanden. Der er altså ikke tale om offentlige opslag på fx Facebook og Instagram, der begge er sociale medieplatforme.

FIRE GENNEMGÅENDE FORSKELLE

I mit analysearbejde fremkom fire temaer, som gennemgående kom til udtryk i data hos begge generationer og blev italesat som sproglige generationsforskelle. Disse forskelle er:

- Forskelle i brug af forkortelser
- Forskelle i korrektur og tegnsætning

- Forskelle i emojibrug
- Forskelle i beskedlængde

Det er derfor disse forskelle, artiklen her handler om.

HØJT TEMPO OG FLOW ELLER FYLDESTGØRENDE OG OMHYGGELIGE BESKEDER?

Mine analyser viste, at de unge generelt ser ud til at prioritere en kommunikationsform på sociale medier, som er præget af et højt flow, dvs. at deres beskeder hurtigt kan sendes frem og tilbage imellem hinanden. Derfor skærer de ned på det, de synes er tidskrævende processer, nemlig korrekturlæsning, tegnsætning og emojis, samtidig med at de bruger tidsbesparende forkortelser og sender korte beskeder.

Forældrene giver til gengæld udtryk for, at fyldestgørende og omhyggelige beskeder er det, de foretrækker. Derfor bruger de tid på at rette deres beskeder igennem og sætte komma og på at indsætte emojis inden afsendelse. Derudover anvender de ikke forkortelser, men skriver ordene fuldt ud og sender gerne længere beskeder.

FORSKELLE I BRUG AF FORKORTELSER

Fra et standardortografisk perspektiv kan man overordnet set tale om to typer af forkortelser – dem, som er i overensstemmelse med standardortografien, og dem, der kan kategoriseres som alternative eller tilhørende en bestemt sproglig stil eller genre.

De forkortelser, jeg taler om her, er de alternative forkortelser, der forekommer på sociale medier. Det kan fx være *omg* for *oh my God*, *k* for *ok*, *wtf* for *what the fuck* eller *idk* for *I don't know*.

Både forældrene og de unge giver udtryk for,

» at sådanne forkortelser er noget, de unge bruger på sociale medier. Det kan vi se et eksempel på i uddrag 1 herunder. Uddraget er fra en Messenger-gruppe med fem unge deltagere. Maya har sendt et billede i gruppen af Lea som barn. Billedet (her sløret) udgør omdrejningspunktet for den efterfølgende interaktion:

UDDRAG 1: "OMG ..."

Messenger-korrespondance. Deltagere: Nabil (16 år), Lea (15 år), Maya (16 år), Molly (16 år) og Mark (16 år).

Uddraget her illustrerer meget godt den typiske skrivestil, jeg har observeret blandt de unge. Særligt karakteristisk er de korte beskeder, brugen af alternativ stavning og tegnsætning og slåfejl, som alle er fænomener, vi skal se på senere.

Korrespondancen er også kendetegnet ved, at de bruger hverdagsproglige forkortelser. De bruger både *Omg* og *Wtf*, som kan ses som reaktioner på, at der bliver delt et billede i grup-

pen. Begge forkortelser har jeg observeret som hyppigt forekommende i de unges interaktioner generelt, og de nævnes også i interviewene som eksempler på forkortelser, de unge bruger: "eller for eksempel *I don't know det er bare I D K*" (Hannan 16 år). Et af argumenterne blandt de unge for at sende forkortelser er, at det er tidsbesparende.

Hvad angår forældrenes sprog, så observerer jeg ikke denne brug af hverdagsproglige forkortelser. Forældrene har desuden en lidt anden holdning til brugen af disse forkortelser, end de unge har. De ser nemlig forkortelserne som ungdommelige og som sjuskede eller ukorrekte. Det skal vi se et eksempel på her, som er fra et interview med moren Lily på 51. Lily beskriver sin egen online sprogbrug på følgende måde:

"ja det er den gammeldags stil, fordi det er ikke alle mulige forkortelser for ord altså, det er øh ordene bliver skrevet fuldt ud og sådan noget."

Lily beskriver altså sin egen sproglige stil som "gammeldags", hvilket indebærer, at man ikke bruger "alle mulige forkortelser for ord". Her ser vi altså, at Lily giver udtryk for, at hendes sproglige stil på sociale medier ikke indeholder hverdagsproglige forkortelser. Derfor kan hendes stil betegnes som gammeldags og som en kontrast til de unges stil, der netop indeholder "alle mulige forkortelser".

Lily sammenligner også brugen af disse forkortelser med stavefejl, som man ifølge Lily også bør undgå, fordi begge dele hæmmer forståelsen. I forlængelse af forrige citat siger hun nemlig følgende:

"jeg kan også godt finde på at kommunikere eller kommentere tilbage på, hvordan man

staver, hvis øh jeg har fået en sms, hvor jeg tænker, det her det er jo næsten ikke til at læse, fordi man ikke kunne stave til det for eksempel, ikke.”

Denne orientering mod korrekthed er typisk forekommende blandt forældrene i undersøgelsen, og det skal vi se lidt nærmere på som det næste.

KORREKTUR OG TEGNSÆTNING

Jeg finder i data, at de unge går mindre op i korrekturlæsning og tegnsætning end deres forældre. Det skyldes bl.a., at begge dele er tidskrævende processer, men også at tastefejl (ifølge de unge) alligevel ofte ikke ødelægger det overordnede budskab i beskeden. Forældrene synes derimod, det er vigtigt at rette beskeder igennem inden afsendelse og at sætte kommaer, da det, i deres optik, giver en bedre forståelse.

I det følgende skal vi se, hvordan nogle af de unge italesætter denne forskel på dem selv og deres forældre. Før udsagnene herunder spørger interviewereren ind til de unges korrekturpraksisser på sociale medier. Det får Maya (16 år) til at fortælle følgende:

”når jeg skriver til Lea (15-årig veninde) sådan, så bruger jeg ikke kommatering, jeg er ligeglad med kommaer og sådan noget, når jeg skriver til Lea, men min mor hun kan ikke engang sende en besked til en af hendes nære veninder uden at bruge sådan der skrive komma rigtigt og stave alting rigtigt.”

Lea, som også er med i interviewet, fortsætter og siger:

”mm nej nej jeg er jo også, ja jeg er jo også ligeglad, hvis jeg laver en tastefejl, når jeg skriver til”, hvorefter Maya afbryder og siger:

”ja så sender jeg den bare”, og Lea fortsætter: ”ja ja sådan okay der der der står ka, når når jeg skulle skrive ja altså det er lige meget, hvor min mor hun er sådan, jeg kan ikke læse, hvad du skriver, kan du skrive det ordentligt (stiliseret udtale) hvor sådan øh du k- du k- du kan jo godt se hvad der skal stå.”

De unge fortæller her, at de ikke bruger tid på korrekturlæsning og tegnsætning, når de skriver private beskeder med hinanden, fordi de godt kan forstå, hvad hinanden mener, også selvom der fx står *ka* i stedet for *ja* i en besked.

Disse udsagn stemmer godt overens med den generelle holdning blandt de unge og med den praksis, jeg har observeret blandt dem, som vi kunne se i beskederne i **uddrag 1**, som indeholdt flere tastefejl (fx *hvem er set* vs. *hvem er det*).

Deres mødre er til gengæld ikke enige i denne holdning til korrekturlæsning og tegnsætning. I kontrast til de unges nedprioritering af korrektur og tegnsætning italesættes mødrene nemlig som mere korrekthedsorienterede. Mødrene kan ”ikke engang” sende en besked til en nær veninde uden at bruge tid på at rette fejl og sætte komma.

Det tyder således på, at korrekthed ikke vægtes højt blandt de unge, hvis det ikke forstyrrer forståelsen, og at en skrivestil uden fokus på korrektur, for de unge, er mere uformel og personlig og derfor passende blandt venner.

De unges holdning til retstavning og tegnsætning bemærkes også af forældrene. Mayas forældre, Sara og Brian (33 og 35 år), genkender Mayas mere afslappede forhold til korrektur og tegnsætning og siger følgende om Mayas online sprogbrug: *”Maya hun er bedøvende ligeglad”, ”hun er doven når hun skriver” og ”hun staver nærmest forkert med vilje”*. Ved at beskrive Maya som doven og sjusket frem-

» stiller de sig selv som fornuftige voksne, der går op i retstavning (hvilket også passer med Mayas beskrivelse af sin mor fra før). Samtidig italesætter de også de unges behov for høj hastighed, som de mener, har indflydelse på korrekturlæsningen. Brian siger nemlig: *"det skal bare gå så stærkt"*.

Ser man på deltagernes faktiske online sproglige praksisser, er forskellene mellem de unge og forældrenes orienteringer mod korrekthed også til stede. Fra det online feltarbejde har jeg observeret, at de unge kun sjældent retter hinandens eller deres egen sprogbrug, og at sådanne rettelser er mere frekvente blandt forældrene, hvilket også passer fint med Lilys udtalelser om rettelser af hendes børns fejl tidligere i artiklen.

Generelt ser det altså ud, som om forældrene i højere grad orienterer sig mod retstavning end de unge, når det gælder private online beskeder med en eller flere personer.

EMOJIBRUG

Emojis er små grafiske billedsymboler, fx smileys, dyr eller forskellige genstande, som kan bruges i digital kommunikation. Forskelle i emojibrug er også et udbredt emne blandt både de unge og voksne deltagere og bliver af begge generationer italesat som et forældre- eller børnefænomen og som noget, de unge kun sjældent bruger. Saarah på 16 år siger fx i et gruppeinterview:

"ærligt ikke jeg tror, at emojis at de er sådan lidt døde, engang var det sådan noget, engang var det sådan noget så mange som muligt, men nu er det bare sådan noget, hvis du laver sådan en, hvor du bruger den der øh brille-smiley og grine-sm- sådan halvfjerds grine-smileyer og hjerte-smiley, så

sidder jeg bare og tænker sådan, hvor gammel er du [siges nedladende]"

Dette udsagn suppleres af klassekammeraterne Mike (17 år), der siger: *"emojis er helt døde"*, og Sandra (16 år), der siger: *"ja sådan der så fucking det er mega kikset"*.

Når interviewereren efterfølgende spørger, om det er, fordi man tænker, at personen, der har sendt de mange emojis, er voksen eller meget lille, svares der: *"meget lille"* og *"men min far gør det også"*.

Emojibrug bliver, ligesom her, generelt nedvurderet blandt de unge og bliver fremstillet som en sproglig praksis, der er forbeholdt små børn og forældre. Emojibrug bliver altså eksplicit fremhævet som en sproglig aldersmærke. De unge peger her også på, at deres egen emojibrug har ændret sig over tid, idet Saarah fortæller, at hun selv brugte flere emojis, da hun var yngre. Dette er et hyppigt forekommende udsagn blandt mange af de unge. Desuden giver næsten alle de unge deltagere udtryk for, at forældregenerationen (og voksne i al almindelighed) er flittige emojibrugere.

En af de unge deltagere, Lea (15 år), siger fx om sin far: *"der var fire emojis i de tre linjer han sendte"*. De unge fremhæver desuden, at emojis tager lang tid at indsætte, da man både skal skifte tastatur og bladre alle emojierne igennem for at finde den, man skal bruge.

Det er ikke kun de unge, der opfatter emojis som et træk forbundet med voksnes online sprogbrug. De voksne deltagere ser nemlig også emojibrug som et forældrefænomen.

Marks mor, Karen (49 år), siger fx om emojibrug: *"det tror jeg er en typisk sådan forældre-øh det bruger jeg"* og *"der tror jeg mere det er mig, der er øh, jeg synes det er så hyggeligt"*. Karen italesætter altså emojibrug som noget,

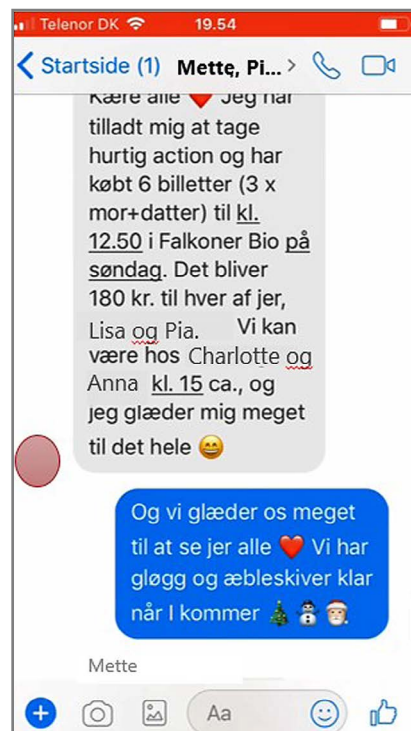
hun og andre forældre bruger, og forbinder, modsat de unge, brugen med noget positivt: "det er så hyggeligt".

Om sin søns emojibrug siger hun: "jamen det bruger han faktisk ikke". Karen udtrykker altså også, at de unge sender færre emojis end forældrene.

Når man ser på deltagernes sproglige praksis, stemmer det også godt overens med disse udtalelser, hvor forældrene fremhæves som den generation, der bruger emojis mest. Et eksempel på dette er **uddrag 2**, hvor en gruppe venner i 40'erne skriver sammen for at arrangere julehygge hjemme hos Charlotte, inden de skal i biografen med deres døtre.

UDDRAG 2: "KÆRE ALLE"

Messenger-korrespondance. Deltagere: Charlotte, Mette, Pia og Lisa.

» Uddraget her er på mange måder repræsentativt for den måde, forældregenerationen i projektet bruger emojis på.

I uddraget kan vi se, at der næsten forekommer emojis i hver besked, og at der ofte anvendes flere emojis efter hinanden. Hvis man sammenligner denne måde at skrive på med de unges måde at skrive på (**uddrag 1**), er det almindeligt, at der i en interaktion mellem de unge forekommer flere beskeder uden emojis. Det er ikke ensbetydende med, at de unge slet ikke anvender emojis, men at de bruges mere sjældent.

BESKEDLÆNGDE

Den sidste forskel, jeg finder mellem de unge og deres forældre, er en forskel i generationernes beskedlængde. Begge generationer giver udtryk for, at de unge generelt skriver kortere beskeder end forældrene. Det skal vi se nærmere på her. Andrea (16 år) kommer med følgende udsagn, efter interviewerens spørger om, hvad der karakteriserer de unges kommunikation på de sociale medier foruden brugen af forkortelser.

"det er også, man skal kunne svare hurtigt ikke, så det skal være korte beskeder, så man kan sådan holde en normal samtale sådan der i længden og sådan noget".

Heidi (16 år) supplerer med:

"og jeg ved også folk de, altså jeg er meget utålmodig, så det er andre unge også øh generelt til mange ting, men også når man skriver, så hvis de har skrevet en besked, og man så sidder og er i gang med at skrive, så så meget tit så sender jeg dele af det, så de lige når øh skrive noget, så skriver jeg noget nyt, så sådan trykker send ikke".

Her italesættes hurtige svartider som en central norm for de unges online kommunikation. Motivationen for de korte beskeder er at tage hensyn til andre jævnaldrende, der, ligesom dem selv, er for "utålmodige" til at læse lange beskeder.

På baggrund af dette kan man argumentere for, at præferencen for korte beskeder er motiveret af at kunne svare hurtigt. I forlængelse af dette deler de unge også længere beskeder op i mindre beskeder. På den måde kan de sende større mængder information, mens de stadig overholder kravet om korte beskeder og svartider. På den måde kan de opretholde et ideal om et kommunikativt flow, som man kender fra talesproglige samtaler (jf. "en normal samtale") – et ideal, som gentagne gange ytres i interviewene.

Forældrene genkender også de unges korte beskeder, men ser dem ikke som et hensyn, men som noget, der står i vejen for en mere indholdsrig og fyldestgørende interaktion. Leas mor, Christina (49 år), siger fx sådan her om sin datter: *"hvis jeg skriver tre sætninger til Lea, så svarer hun på den første eller den sidste, så svarer hun ikke på alt det andet"*. Christina genkender altså de unges praksis med at sende korte beskeder, og ifølge Christina indvirker dette på, hvor lange beskeder hun selv kan skrive til sin datter, hvis hun vil have svar på sine spørgsmål.

I modsætning til de unge, der ser de korte beskeder som et middel til at føre "en normal samtale" med et højt flow, giver Christina her udtryk for, at de korte beskeder er hæmmende og siger: *"så øh der kan man bedre sådan have en dialog med en anden voksen"*.

I praksis finder jeg også, at de unges beskeder generelt er kortere end forældrenes, og at beskeder, der kunne være sendt som én længere besked, er delt op i flere mindre beskeder (jf. **uddrag 1 og 2**).

ONLINE GENERATIONSFORSKELLE

Min undersøgelse har vist, at unge gymnasieelever og deres forældre ikke kommunikerer ens i private online korrespondancer, og at begge generationer fremhæver de samme fire sproglige generationsforskelle på sociale medier.

I forlængelse heraf ser generationerne ud til at have forskellige opfattelser af, hvad der kendetegner succesfuld online interaktion.

De unge prioriterer at have en kommunikationsform, der er præget af et højt flow. Det indebærer, at de skærer ned på tidskrævende processer som korrekturlæsning, tegnsætning og emojibrug, og at de sender tidsbesparende forkortelser og korte beskeder.

Forældrene prioriterer derimod en kommunikationsstil, der er præget af korrekt og fyldestgørende sprogbrug. Det indebærer at bruge tid

på at rette beskeder igennem inden afsendelse, at skrive ordene fuldt ud og at sende længere beskeder med emojis.

Det er også tydeligt, at både de unge og forældrene genkender hinandens normer for sprogbrug og sproglige online praksisser.

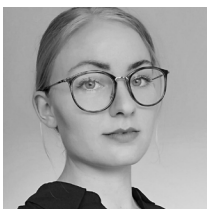
ARTIKLEN BYGGER PÅ FØLGENDE REFERENCER

Hansen, Marianne (2020) *Generationsforskelle på de sociale medier – En sprogligt etnografisk undersøgelse af unge og deres forældres sprogbrug online*. Specialeafhandling, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Hansen, Marianne og Andreas Stæhr (2021). *Sproglige generationsforskelle på de sociale medier*. *NyS* 59, 113-156.

Holdninger til sproglig korrekthed i gymnasiet

Hvor højt vægter den sproglige korrekthed i gymnasiets danskundervisning? Læs her hvordan artiklens forfattere på baggrund af interviews med en mindre gruppe gymnasielærere og elever opfordrer til debat om den sproglige korrekthed i danskundervisningen på gymnasiet.

NICOLINE ØSTERGAARD-NIELSEN (f. 1996) er cand.mag. i dansk og samfundsfag og tidligere studentermedhjælper i Dansk Sprognævn.

MARIANNE RATHJE (f. 1973) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

DA DENNE ARTIKELS førstnævnte forfatter var i praktik som dansk-lærer på et gymnasie i 2019, havde hun til opgave at rette gymnasie-stile i danskfaget. Her blev hun overrasket over det høje antal retskrivningsfejl der var i elevernes opgaver, samtidig med at hun fra en lærer fik at vide at sproglig korrekthed "ikke betyder så meget".

Dette står i modsætning til at danskfaget med gymnasiereformen fra 2017 har fået et øget fokus på elevernes skriftlighed og skrivekompetencer (Qvortrup et al. 2017: 21-22, Krogh 2017: 368-371), og sproglig korrekthed er stadig formelt set en del af de faglige mål i gymnasiets danskundervisning.

Det fremgår i vejledningerne for dansk A at eleverne skal "kunne beherske skriftsprogets normer for korrekthed og anvende grammatiske og stilistiske grundbegreber" (Undervisningsministeriet 2019a: 11) og "udtrykke sig formidlingsbevidst, sprogligt korrekt, nuanceret og selvstændigt med

et personligt præg på sproget” (Undervisningsministeriet 2019b: 4).

Eleverne forventes derfor at kunne beherske og udtrykke sig sprogligt korrekt, selvom det af vejledninger og læreplaner ikke fremgår tydeligt hvordan dansklærerne skal undervise for at forventningen kan indfris.

Vi vil i denne artikel præsentere resultaterne af en mindre undersøgelse af holdningen til sproglig korrekthed i gymnasiet. Vi beskriver både gymnasielæres og gymnasieelevers holdninger, og på den måde kan artiklen være med til at belyse diskussionen om sproglig korrekthed i gymnasiet og måske inspirere til yderligere undersøgelser. Undersøgelsen kan læses i sin helhed i Christensen (2021).

DATA

De data vi bruger, er dels interviews med 4 dansklærere på htx/stx, dels spørgeskemaer besvaret af 55 elever i 3. g på htx/stx. Der er tale om lærere og elever fra de samme gymnasier.

De fire dansklærere er blevet interviewet i efteråret 2020; to af dem er fra en htx-institution, og to af dem fra en stx-institution. Eftersom antallet af interviewede dansklærere ikke er større, skal vi understrege at der kan være andre holdninger og praksisser blandt andre dansklærere på andre gymnasier landet over. Vores resultater skal dermed ses som et oplæg til debat og yderligere undersøgelser og ikke som en udtømmende undersøgelse af alle dansklæreres holdninger til sproglig korrekthed.

Interviewene bestod af spørgsmål indenfor de følgende områder: 1) generelle informationer om dansklærerne, herunder antal år som dansklærer, 2) hvordan sproglig korrekthed italesættes i undervisningen, 3) hvordan sproglig korrekthed italesættes i præsentationen af skriftlige opgaver før de skrives, 4) hvordan sproglig korrekthed

italsesættes i feedback på skriftlige opgaver, og 5) hvilken holdning dansklærerne har til sproglig korrekthed.

Spørgeskemaerne til gymnasieeleverne blev udleveret til tredjeårselever fra en stx- og en htx-institution i efteråret 2020. I spørgeskemaet spørges der ind til elevernes holdninger til en række fagområder i danskfaget, og spørgsmålene kan inddeles i fem hovedområder: 1) generelle informationer om eleven, herunder alder, 2) elevens holdning til sproglig korrekthed, 3) elevens opfattelse af sproglig korrekthed i danskundervisningen, 4) elevens opfattelse af sproglig korrekthed i feedback på skriftlige afleveringer og 5) elevens indtryk af dansklærerens holdning til sproglig korrekthed.

Flere af spørgsmålene er sammenfaldende med dem i interviewene med dansklærerne, og formålet er da også at kunne sammenholde elevernes spørgeskemabesvarelser med dansklærernes udtalelser i interviewene.

RESULTATER

I dette afsnit præsenterer vi resultaterne fra undersøgelsen af holdninger til sproglig korrekthed i gymnasiet (dvs. stx og htx). Vi redegør først for resultaterne af interviewene med dansklærerne og dernæst for resultaterne af spørgeskemaerne besvaret af gymnasieeleverne.

Interviews med dansklærere

De interviewede dansklærere giver først og fremmest udtryk for at sproglig korrekthed ikke fylder ret meget i undervisningen:

Eks. 1:

Interviewer: så altså sproglig korrekthed, hvor meget tid bruger I på det så, nu tænker jeg på sådan noget som retskrivning og tegnsætning og

»

sådan noget, er det noget der fylder i undervisningen?

Dansklærer: det fylder ikke særlig meget

En af dansklærerne giver et estimat på hvor meget tid der bruges på sproglig korrekthed, nemlig 4,5-6 timer over 3 år i de såkaldte konfrontationstimer med eleverne. Sproglig *bevidsthed* som fx nuanceret formidling fylder mere end sproglig *korrekthed* i undervisningen ifølge dansklærerne.

Årsagen til den manglende undervisning i sproglig korrekthed forklares med manglende tid, men den synes også at kunne hænge sammen med en prioritering af undervisningens elementer, for senere i interviewet bemærker lærerne at de ville bruge mere tid på litteratur- eller medie-dimensionen, eller at de ville implementere tid til frilæsning, hvis de havde mere undervisningstid. Kun en enkelt af de 4 interviewede dansklærere har mere sproglig korrekthed på sin ønskeseddel hvis der skulle komme mere tid i danskundervisningen.

Dansklærerne giver desuden udtryk for at de fokuserer mere på genrekrav i undervisningen end på sproglig korrekthed da det er deres erfaring at sproglig korrekthed tæller mindre til eksamen. Dette er også en prioritering der nævnes i undervisningsbekendtgørelser (se nedenfor), og det viser at lærerne har flere krav at leve op til:

Eks. 2:

Dansklærer: det er simpelthen også fordi at øh hvis man kigger på øhm hvad hedder det øhm den skriftlige eksamen i dansk

Interviewer: ja

Dansklærer: så er den meget mere fokuseret på genrekrav end den er fokuseret på sproglig korrekthed

Interviewer: ja

Dansklærer: altså de tidligere år som ansat brugte jeg lang tid på at lære dem at sætte kommaer og lære dem at sætte nutids-*r*, lære dem at bøje adjektiver rigtigt og sådan noget

Interviewer: mm

Dansklærer: hvor nu der ved vi sådan set godt at en karakter i skriftlig dansk står ikke og falder med det

Interviewer: nej

Dansklærer: den står mere og falder med om de kan finde ud af at skrive i den genre

Antagelsen om at sproglig korrekthed ikke betyder ret meget til eksamen, modsiges dog af forskning der viser at beherskelsen af sproglig korrekthed har indflydelse på den bedømmelse de skriftlige afleveringer får. Således har Johannsen (2012) undersøgt sammenhængen mellem retskrivnings- og tegnsætningsfejl og karakterer i dansk i gymnasiet. Hun finder en sammenhæng mellem fejl og karakter, hvor fejlene forklarer 52 % af forskellen i karakteren (Johannsen 2012: 21-23).

I en efterfølgende undersøgelse finder Brink et al. (2014) ligeledes at fejlene har betydning for karakteren. Karaktergennemsnittet for de oprindelige stile med fejl er 7,8, mens de samme stile i en fejlfri version får 8,3 (Brink et al. 2014: 6). Undersøgelsen viser en stærk sammenhæng mellem karakter og fejl, herunder kommafejl, udeladte eller forkerte bogstaver, ord eller orddele.

Endelig kommer Hobel et al. (2019) i deres undersøgelse af danske eksamensstile på gymnasieniveau gennem de sidste 50 år frem til at der er en klar sammenhæng mellem hvordan en dansk stil vurderes og antallet af formelle fejl.

At sproglig korrekthed hænger sammen med bedømmelsen af gymnasieelevers opgaver, vidner også de danskfaglige censorers kommentarer i

rapporterne *Råd og vink* (stx) om (Holsting et al. 2021). I disse rapporter fremgår det at censorerne forventer at eleverne skriver sprogligt korrekt, som det fx kan læses ud fra denne formulering: "Sproglige fejl forstyrrer kommunikationen; man skal på forhånd kende sine sproglige svagheder – fx problemer med det stumme -r – og sætte god tid af til at læse grundig og fokuseret korrektur" (Undervisningsministeriet 2011: 17; 2012: 19; 2013: 25; 2014: 14).

Tre af dansklærerne forklarer at de gør mindre ud af at præsentere krav og forventninger til sproglig korrekthed i 3. g da de forventer at elever på dette klassetrin allerede kender til forventningerne om korrekturlæsning:

Eks 3:

Dansklærer: jeg snakker ikke lige så meget om det [dvs. sproglig korrekthed]

Interviewer: nej

Dansklærer: fordi det ligger sådan lidt- det forventer jeg de gør

Dansklærerne fremhæver dog indimellem sproglig korrekthed over for eleverne. Dette kan fx være gennem en tjekliste hvorpå der står hvad de sprogligt skal være opmærksomme på.

Alle dansklærerne fortæller at de giver eleverne feedback på deres skriftlige arbejde. De giver primært individuel skriftlig feedback, men de kan også give mundtlig feedback enten individuelt eller i plenum. Samtlige dansklærere kommenterer også på sproglig korrekthed i den skriftlige feedback, herunder retskrivningsfejl. Det er dog flere dansklæreres opfattelse at eleverne ikke tager ved lære af de rettelser de får i deres skriftlige afleveringer:

Eks. 4:

Dansklærer: jeg har jo fundet ud af at det ikke

hjælper noget jeg sidder og bruger tid på at rette hvert eneste komma

Interviewer: de bliver ikke bedre synes du?

Dansklærer: nej det gør de ikke fordi de lægger ikke mærke til de rettelser der er

Eks. 5:

Dansklærer: jeg lægger helt klart mest vægt på at de skal lære genrene dette vil sige altså bevidstheden om at kunne formulere sig øh fagligt

Interviewer: mmm så det er det de fleste rettelser går ud på overvejelser undervejs omkring genrekendskab

Dansklærer: ja det er meget meget sjældent at det går på grammatik alene

Interviewer: ja

Dansklærer: øh og jeg ved heller ikke om behovet er der om der er elever der har behov for at få øh det er nogle få og så er der sådan nogle generelle ting det er sjældent at de ja at de lærer så meget af det alligevel

Interviewer: når du siger at de sjældent har behovet for det hvad tænker du der

Dansklærer: at de trods alt godt kan formulere sig så man kan forstå det de fleste det er ikke nødvendigvis smukt sprog det er ikke nødvendigvis flydende og eller grammatisk korrekt men men altså det er sjældent at de i 3. g skriver noget som er decideret uforståeligt

Som eksempel 5 indikerer, er det vigtigste om det eleverne skriver, er forståeligt. Det er interessant hvis dansklærernes rettelser af sproglig korrekthed i afleveringerne anses for at være nyttesløse fordi rettelserne ikke medfører færre fejl hos eleverne.

Hersker der en opfattelse af at rettelser af sproglig korrekthed til en vis grad er uden virkning, er det ikke overraskende at sproglig korrekthed, herunder bl.a. retskrivning, umiddelbart optager en mindre del af undervisningstiden og præsentationen af og feedbacken på skriftlige afleveringer.

Tre af dansklærerne holder også igen med at rette retskrivningsfejl af didaktiske, dvs. læringsmæssige, årsager, nemlig af frygt for at eleverne mister motivationen:

Eks. 6:

Interviewer: det er faktisk ikke altid du markerer alle fejl retskrivningsfejl

Dansklærer: nej det er det bestemt ikke nej

Interviewer: nej hvorfor ikke

Dansklærer: fordi jeg tror simpelthen ikke- jeg tror eleven- de tænker "det magter jeg ikke det her" og så lukker de nærmere computeren ned (...) det er for mange slag i ansigtet med en våd karklud til dem, ikke også

Elever der har mange fejl og begrænsede retskrivningskompetencer, får færre korrekturtelsetelser i deres afleveringer, mens to af dansklærerne dog markerer flere fejl hos sprogligt stærke elever og går i dybden med retskrivningsfejlene hos disse.

To af dansklærerne holder sig også tilbage med at rette fejl i elevernes opgaver fordi de ikke vil virke dømmende og antyde at elevernes afleveringer er *lort*, som en af dem siger:

Eks. 7:

Dansklærer: ja for jeg synes det jeg bør jo ikke udstille dem hvis de i forvejen synes det er svært og det er flot når de har afleveret en stil (...) så skal jeg jo

heller ikke sige til dem "ja, det er jo lort det du har lavet"

Eks. 8:

Dansklærer: jeg er jo ikke nogen nazist med hensyn til det der med sprog på den måde der

I eksempel 8 antager vi at den pågældende dansklærer hentyder til begrebet *grammar nazi*, der er en negativ betegnelse for en person der kritiserer eller korrigerer folks retskrivnings- og tegnsætningsfejl (jf. Urban Dictionary 2013).

Tidligere forskning finder da også et vist tabu forbundet med at rette og dømme andres stavfejl da man kan frygte at fremstå usympatisk (Vildhøj 2017). Der er altså andet på spil end pædagogiske overvejelser når dansklærerne ikke retter retskrivningsfejl: Det handler også om dansklærernes selvopfattelse og identitet.

Sammenfattende kan vi sige om udsagnene fra de fire dansklærere som deltager i denne undersøgelse, at sproglig korrekthed ifølge dem ikke fylder meget i undervisningen eller i rettelserne af elevernes skriftlige afleveringer.

Det gør det ikke kun pga. manglende tid, men også pga. en række andre faktorer: Sproglig korrekthed tillægges mindre betydning til eksamen, dansklærerne forventer at eleverne i 3. g allerede har lært det de skal ift. retskrivning, eleverne lærer ikke noget af dansklærerens rettelser alligevel, dansklærerne frygter at de svage elever mister motivationen, dansklærerne vil ikke fremstå dømmende ift. elevernes (dårlige) sprog, og dansklærerne mener at sproglige korrekthedsfejl skal være meget meningsforstyrrende før de opfattes som problematiske.

Mht. det sidste er det spørgsmålet hvad en meningsforstyrrende fejl er. I litteraturen om retskrivning skelnes der mellem *til-*

bagevendende og *tilfældige* afvigelser fra retskrivningsnormen, som også kaldes hhv. *stavefejl* (fx *gjordt* for *gjort*) og *slåfejl* (fx *øjrbilt* for *øjeblik*) (Hansen 1980, 1981).

De tilbagevendende afvigelser siger noget om sprogbrugerens (manglende) kendskab til det grammatiske og ortografiske system (Jervelund 2007:33 f.) og benævnes også kompetencefejl/kompetenceafvigelser (Johannsen 2012, Rathje 2019). Disse kan være stigmatiserende (Andersen 2017) i modsætning til de tilfældige afvigelser, dvs. slåfejl, som modtageren af en tekst oftest kan gennemskue skyldes manglende korrekturlæsning.

Hverken kompetencefejl eller slåfejl er særlig ofte meningsforstyrrende, men begge dele argumenterer Rathje (2019) for at man kan afhjælpe gennem undervisning, nemlig ved hjælp af hhv. indlæring af retskrivningsregler/grammatik (kompetencefejl) og opprioritering af orienteringen mod stavekontrol og/eller korrekturlæsning (slåfejl).

Vi vil nu gå over til at redegøre for 3. g-elevernes holdninger til sproglig korrekthed i danskfaget i gymnasiet.

SPØRGESKEMA TIL ELEVER

Eleverne (55 i alt) blev i spørgeskemaerne først og fremmest bedt om at angive hvor vigtigt de mener sproglig korrekthed er på en skala fra 1-5, hvor 5 er meget vigtigt, og 1 ikke er vigtigt. Over halvdelen af eleverne mener at sproglig korrekthed er ret vigtigt i skriftlige opgaver da 56 % har svaret 4 eller 5 på skalaen.

Men sproglig korrekthed virker dog ikke så vigtigt ift. de øvrige kategorier eleverne blev spurgt til. Disse er bl.a. indhold/emne og genre/fremstilling.

Sproglig korrekthed er den kategori der sjældnest får scoren 4 eller 5, og en tredjedel af

eleverne (35 %) har sproglig korrekthed som den laveste prioritet af kategorierne. I stedet mener eleverne at fx emne og indhold samt sproglig bevidsthed, dvs. at kunne udtrykke sig præcist, nuanceret og formidlingsbevidst, er vigtigere end sproglig korrekthed som retskrivning og tegnsætning.

Størstedelen af eleverne (71 %) skriver at de læser afleveringen igennem inden dansklæreren modtager den, men kun 16 % af disse elever læser afleveringen igennem for at rette sproglige korrekthedsfejl.

Samlet set er det under halvdelen af eleverne (44 %) der enten altid eller en gang imellem læser afleveringen igennem for sproglige korrekthedsfejl. Kun 2 elever læser aldrig afleveringen igennem (3 %). Nogle af eleverne nævner at de dels ikke har tid til at læse opgaven igennem igen, dels at de kommer til at lave flere fejl hvis de gør:

Eks. 9:

Elev: Ofte gør jeg det ikke fordi jeg ender med ikke at have tid

Eks. 10:

Elev: Jeg er ikke god til at finde mine fejl, og ofte begår jeg flere fejl hvis jeg gør

Undersøgelser har vist at nystartede universitetsstuderende (på dansk og journalistik), der jo lige er kommet fra gymnasiet (evt. har de haft sabbatår eller andet), har forholdsmæssigt mange sproglige fejl (Blom et al. 2017, Rathje 2019), og at nystartede universitetsstuderende kun får udryddet en mindre del af deres fejl når de bliver bedt om at læse korrektur på deres tekster (Holsting et al. 2021). De studerende kommer bl.a. til at lave nye fejl i en sådan korrekturproces, som eleven i eksempel 10 også bemærker.

» Eleverne skulle i spørgeskemaet også svare på hvor ofte de mener at dansklæreren taler om sproglig korrekthed i undervisningen. Over halvdelen af eleverne (55 %) mener at sproglig korrekthed nævnes i undervisningen en gang imellem, mens over en fjerdedel (27 %) mener at det altid nævnes. Sproglig korrekthed er derfor enten altid eller af og til synligt for 82 % af eleverne. Sproglig korrekthed er samtidig den kategori som flest elever (18 %) mener aldrig nævnes i undervisningen.

Når dansklæreren skal præsentere en skriftlig aflevering som eleverne skal arbejde med, mener en stor del af eleverne at opgavens indhold og emne (94 %), omfang (87 %), genre og fremstilling (77 %) samt perspektivering til andre tekster eller materialer (71 %) ofte nævnes af dansklæreren. Eleverne mener at sproglig korrekthed nævnes af dansklæreren, men det er samtidig den mindst hyppige kategori eleverne nævner, da det kun er under en fjerdedel af eleverne der mener at dansklæreren nævner sproglig korrekthed (23 %). Det tyder derfor på at flere elever mener at sproglig korrekthed ikke så ofte nævnes som et fokusområde eller en forventning ift. de øvrige kategorier i undervisningen.

Endelig blev eleverne også bedt om at tilkendegive deres indtryk af dansklærernes holdninger til sproglig korrekthed i dansk. Spørgsmålet lød: *Hvor vigtige er nedenstående områder på en skala fra 1 til 5 for din dansklærer, tror du?* 69 % af eleverne giver sproglig korrekthed scoren 4 eller 5. Men sproglig korrekthed er samtidig den kategori sammenlignet med de andre kategorier som færrest elever (27 %) tror er meget vigtig for dansklærerne. Det vil sige at en del elever rapporterer at sproglig korrekthed er vigtigt for dansklærerne, men flere elever har det indtryk at de øvrige kategorier er vigtigere for dansklærerne.

Sammenfattende kan vi sige om elevernes

oplevelse af sproglig korrekthed i danskundervisningen at de nok synes det er vigtigt, men at de samtidig synes andre aspekter af danskundervisningen er vigtigere, fx kendskabet til genre. Lige under halvdelen af eleverne læser korrektur på deres afleveringer, og når de ikke altid får gjort det, handler det om manglende tid, eller om at de er nervøse for at begå flere fejl i korrekturprocessen.

Der er delte meninger om hvor meget sproglig korrekthed fylder i danskundervisningen generelt, men der er enighed om at det ikke fylder meget når dansklæreren præsenterer en skriftlig aflevering de skal lave. Endelig mener en del elever at sproglig korrekthed er vigtigt for deres dansklærere, men at andre ting er vigtigere.

DISKUSSION OG KONKLUSION

Sproglig korrekthed bliver ifølge de interviewede lærere og adspurgte elever ikke prioriteret i undervisningen fordi det ifølge dansklærerne bl.a. ikke tæller ret meget i eksamensbedømmelsen sammenlignet med andre bedømmelseskriterier, og derfor er der ingen grund til at bruge for meget tid på det. Dette giver eleverne en opfattelse af at sproglig korrekthed nok betyder noget, men ikke prioriteres ift. andre indsatsområder i danskundervisningen.

Nogle af dansklærerne oplever at rettelser ikke nytter noget, hvilket eleverne til dels bekræfter, i og med at de ikke altid har tid til at læse korrektur, eller at de har erfaring med at det bliver værre når de prøver.

Derudover mener nogle af dansklærerne ikke at det er dem der bør være ansvarlige for elevernes kompetencer indenfor sproglig korrekthed da det er noget eleverne burde have lært tidligere i deres uddannelse.

Selvom de interviewede dansklærere altså altid giver eleverne sproglig feedback på deres skrift-

lige opgaver, bliver sproglig korrekthed i andre henseender derfor en kompetence der i højere grad bliver efterladt på perronen i gymnasiet, da dansklærerne har mange – gode – grunde til ikke at prioritere sproglig korrekthed.

Der er desuden udsagn i interviewene med dansklærerne der peger på at gymnasieelevers kompetencer når det gælder sproglig korrekthed, er blevet dårligere med tiden.

En af dansklærerne nævner at gymnasieeleverne i dag kommer med færre retskrivningskompetencer fra folkeskolen. To andre dansklærere mener at der er kommet mere fokus på sprog i danskundervisningen, men ikke nødvendigvis på sproglig korrekthed, og en af dansklærerne mener faktisk at der er mindre fokus på sproglig korrekthed i danskundervisningen ift. for ti år siden.

To af dansklærerne oplevede desuden tidligere en fælles konsensus blandt dansklærere om at man skulle rette alle sproglige korrekthedsfejl, hvilket de ikke oplever gælder i dag, hvor flere af dansklærerne da også er enige om at de retter færre sproglige fejl end for ti år siden. To af dansklærerne mener desuden at elevernes kompetencer når det gælder sproglig korrekthed, er svækket ift. for ti år siden.

Forskningsmæssigt bakkes dansklærernes udsagn om forværring over tid op af Hobel et al. (2019), der i en undersøgelse af fagligheden på stx, som bl.a. omfattede danske eksamensstile fra de sidste 50 år, kunne pege på at omfanget af formelle fejl er stigende hen over perioden, og at der er en mulig sammenhæng med at der i undervisningsbekendtgørelserne er sket en forskydning fra vægtning af formalia og korrekthed til fx genrebevidsthed.

Hvis denne historiske udvikling, samt de øvrige resultater vi har redegjort for når det gælder sproglig korrekthed i gymnasiet, således ikke

skal udvikle sig yderligere, vil vi foreslå at den sproglige korrekthed opprioriteres af det danske samfund.

Selvom undersøgelsen ikke involverer synspunkter fra mere end 4 dansklærere og 55 elever fra to af landets mange gymnasier, vil vi med artiklen her opfordre til debat om den sproglige korrekthed i danskundervisningen på gymnasiet og inspirere til at yderligere undersøgelser foretages på baggrund heraf.

LITTERATUR

- Andersen, Margrethe Heidemann (2017). *Sprognormer på nettet. I: Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard & Kathrine Thisted Petersen (red.): 16. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus: Aarhus Universitet. 75-90.*
- Blom, Jonas Nygaard, Marianne Rathje, Bjarne le Fevre Jakobsen, Alexandra Holsting, Kenneth Reinecke Hansen, Jesper Tinggaard Svendsen, Thit Wedel Vildhøj & Anna Vibeke Lindø (2017). *Linguistic Deviations in the Written Academic Register of Danish University Students. I: Oslo Studies in Language, 9 (3). 169-190.*
- Brink, Eva Theilgaard, Carsten Elbro & Stine Johannsen (2014). *Sproglige fejl og karakterer i danske gymnasiestile. I: Mål & Mæle, 36 (2). 5-9.*
- Christensen, Nicoline Herløv¹ (2021). *"Det betyder ikke så meget". En kvalitativ og kvantitativ undersøgelse af dansklæreres og elevers bevidste holdninger til retskrivnings synlighed og betydning i danskfaget på stx og htx og omfanget af retskrivningsfejl i stx- og htx-elevers terminsstile. Upubliceret speciale, danskstudiet, Syddansk Universitet, Institut for Sprog og Kommunikation.*
- Hansen, Erik (1980). *Hvad er en stavfejl? Mål og Mæle 7 (1). 18-24.*
- Hansen, Erik (1981). *Skrift, stavning og retstavning. København: Hans Reitzel.*
- Hobel, Peter et al. (2019). *Faglighed i gymnasiet. Delrapport 4 om dansk. København. Undervisningsministeriet.*

¹ Nu Nicoline Østergaard-Nielsen.

- Holsting, Alexandra, Marianne Rathje, Jesper Tinggaard Svendsen & Anna Vibeke Lindø (2021). "Hvad retter de? Nyindskrevne studerendes revision af universitetsopgaver". I: *NyS* 59, 157-186.
- Jervelund, Anita Ågerup (2007): *Sådan staver vi*. Dansk lærerforenings Forlag.
- Johannsen, Stine (2012). Fejl og karaktergivning i danske gymnasiestyle. I: *Mål & Mæle*, 35 (1). 18-23.
- Krogh, Ellen (2017). Faglig skrivning. I: Jens Dolin, Gitte Holten Ingerslev & Hanne Sparholt Jørgensen (red.). *Gymnasiepædagogik. En grundbog*. 3. udg. København. Hans Reitzels Forlag. 368-381.
- Qvortrup, Ane, Ellen Krogh, Camilla Kølsen, Nikolaj Elf, Torben Spanget Christensen, Peter Hobel, Tina Høegh, Anke Piekut, Henrik Raae, Lars Frode Frederiksen & Lilli Zeuner (2017). Forskningsbaseret viden om livet og undervisningen i ungdomsuddannelserne. Særnummer: Følgeforskning – Reform 2017. *GymPæd* 2.0, (17). Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet.
- Rathje, Marianne (2019). Afvigelser fra retskrivningsnormen i universitetsopgaver. I: Yonatan Goldshtein, Inger Schoonderbeek Hansen & Tina Thode Hougaard (red.). *17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, 11.-12. oktober 2018*. Århus: Aarhus Universitet. 415-437.
- Undervisningsministeriet (2019a). *Dansk A, stx. Vejledning*. Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. Gymnasiekontoret. Undervisningsministeriet.
- Undervisningsministeriet (2019b). *Dansk A, htx. Vejledning*. Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. Gymnasiekontoret. Undervisningsministeriet.
- Urban Dictionary (2013). *Grammar Nazi*. UrbanDictionary.com.
- Vildhøj, Thit Wedel (2017). *Det kradser lidt i øjnene og bliver en smule pinligt – et kvalitativt studie af danskstuderendes bevidste og underbevidste holdninger til stavfejl*. Upubliceret speciale, danskstudiet, Syddansk Universitet, Institut for Sprog og Kommunikation.

Ny udgivelse fra Dansk Sprognævn: *Med fornøden agtelse*

Med fornøden agtelse er netop udkommet i anledning af Jørgen Schacks 60-årsfødselsdag.

Udgivelsesdato: 16. august 2021

ISBN-nummer: 978-87-89410-85-2

Dansk Sprognævns skrifter 52

Vejledende pris: 299 kr. inkl. moms

Bogen kan købes hos boghandleren eller via

Bogpriser.dk.

Med fornøden agtelse er redigeret af Margrethe Heidemann Andersen og Eva Skafte Jensen, Dansk Sprognævn.

[Læs hele indholdsfortegnelsen på hjemmesiden om bogen.](#)

JØRGEN SCHACK ER SENIOR-FORSKER ved Dansk Sprognævn og har været ansat samme sted siden 1991. Jørgen Schacks forskning og øvrige arbejdsopgaver har gennem årene ført ham vidt omkring i sprogets, sprogvidenskabens, grammatikkens og den sproglige rådgivnings kringelkroge.

I denne antologi kan du derfor læse 21 artikler der spænder over mange emner.

Du kan læse om ord som *scooter* og *bjørnetjeneste*, om status for kønnede og ikke-kønnede professionsbetegnelser som *bededame*, *kontormand* og *forperson*, om man siger *vi andres*, *vores andres* eller *os andres*, om hvordan ordene *nærmer* og *fjermer* er relateret til retningsbestemmelserne højre og venstre, og om hvad *lindost* og *rødvind* har med hinanden at gøre.

Du kan også læse om klassiske sprogrigtighedsproblemer som *r-fejl*, startkommaer og om hvordan man forholder sig til sprogrigtighed på nettet. Dertil kommer sprogteoretiske artikler, bl.a. om postpositioner i dansk og om hvordan *man* og *en* passer ind i paradigmet for personlige pronomener.

Bogen henvender sig primært til sprogforskere og studerende ved sprogfagene på universitetet samt til ordbogsredaktører, men også andre med sproginteresser vil kunne have gavn og glæde af bogen.

Aloe vera

Hvordan staves *aloe vera* på dansk? Er det i et eller to ord? Hvis det er i to ord, skal et af ordene eller begge ord så skrives med stort?

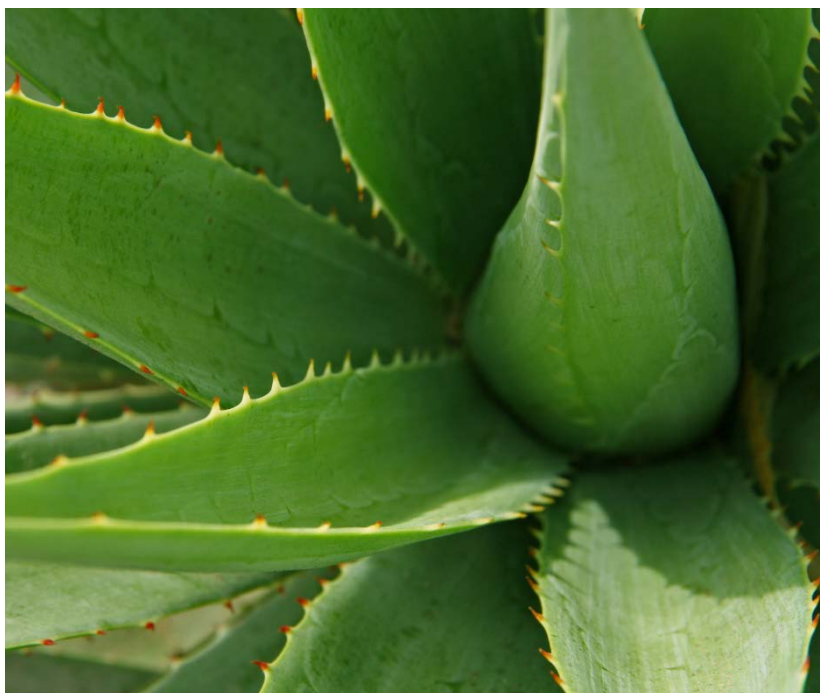
Det skal staves *aloe vera* på dansk, altså i to ord og med småt.

Plantens videnskabelige artsnavn er *Aloë vera*. I planter og dyrs toleddede artsnavne skrives første ord, slægtsbetegnelsen, med stort (jf. § 12.4 i *Retskrivningsordbogen*), men hvis et sådant artsnavn indgår i sproget som en helt almindelig betegnelse, skrives det med småt. I forvejen bruges *aloe* i sig selv som appellativ (fællesnavn), jf. *Retskrivningsordbogens* alfabetiske del <https://dsn.dk/ordbog/ro/aloe/>.

Hvad angår artsnavnet, bruger vi i almensproget ikke den eksakte skrivemåde fra det videnskabelige navn – med de to prikker (trema) over e'et. Skrivemåden *aloe vera* er således parallel med skrivemåden *cabernet sauvignon*, som også er med som eksempel i ovennævnte paragraf.

I sammensætninger med *aloe vera* som første led skal der være bindestreg mellem sammensætningsdelene, fx *aloe vera-plante*, *aloe vera-gel* og *aloe vera-shampoo*. Det gælder alle sammensætninger hvis første eller sidste led er skrevet i mere end ét ord, jf. § 57.7.a i *Retskrivningsordbogen*.

ASH

Distributiv singularis, fordelingsental

Vi hænger med hovedet. Er det korrekt, eller er det bedre med pluralis: *Vi hænger med hovederne?*

Der er ikke noget mærkeligt eller grammatisk forkert i singularisformen *hovedet* i sætningen.

Fænomenet går under betegnelsen distributiv singularis (eller fordelingsental) idet singularis bruges med fordelende (distributiv) betydning, dvs. 'en til hver' eller 'hver især'. Ifølge *Grammatik over det Danske Sprog* bruges fordelingsental hovedsagelig ved ord som betegner en udelelig del af en helhed, "dvs. legemsdele, påklædningsdele eller andre integrerede ting" (GDS, 2011, bd. 2, s. 498).

Et eksempel fra en lokalavis har tilsvarende *hovedet* i singularis:

–Jeg tror, at pausen har været god for os. Folk kommer friske og frejdige tilbage, og de har fået rensset hovedet (Aabybro Posten, 14.1.2020).

Der er ret vide rammer for hvad der tolkes som integrerede ting, jf. eksemplet *alle børnene skal lægge deres madpakke i køleskabet så snart de er kommet om morgenen*. Principielt kunne der være tale om én fælles madpakke, men typisk vil der være tale om en madpakke per barn. Vores viden om verden tillader denne tolkning fordi vi ved at børn normalt har hver sin madpakke med i børnehave.

IEM & ESJ

Coronapas

Skriver man *coronapas* med stort eller lille begynderbogensbogstav?

Corona er ikke et navn (et proprium), men et almindeligt navneord (appellativ), og derfor skriver man det med lille. *Coronapas* er altså parallelt med andre sammensætninger som *knallertkørekort*, *partoutpas* osv.

Af hensyn til fuldstændigheden bør det nævnes at første sammensætningsled også kan skrives med *k*, jf. *korona* i [Retskrivningsordbogen](#) og svaret om *corona* i [Nyt fra Sprognævnet, maj 2020](#).

ESJ

Have eller være højdeskræk?

Hedder det *han er højdeskræk* eller *han har højdeskræk*?

Det kan hedde begge dele. Hovedreglen er at man bruger en form af *være* eller *blive* i forbindelse med adjektiver (tillægsord) og en form af *have* i forbindelse med substantiver (navneord).

Det hedder altså fx

*Han **er** meget tørstig; Hun **var** sulten; De **har** altid **været** dumme, men fx Han **har** en vældig tørst; Hun **havde** en glubende appetit; De **har** altid **haft** mod på livet.*

Ifølge *Retskrivningsordbogen* (4. udg., 2012) kan *højdeskræk* være både et substantiv og et adjektiv, og ordet kan således kombineres med både *være* og *have*.

Ifølge *Nye ord i dansk 1955 til i dag* (på dsn.dk/noid) er ordet *højdeskræk* første gang registreret i en dansk kilde i 1984. Det kom med i *Retskrivningsordbogen* i 1996 med ordklasseangivelsen *substantiv*. Imidlertid viste det sig at ordet også blev brugt som adjektiv, og i *Retskrivningsordbogen* fra 2012 blev denne oplysning derfor tilføjet.

En tilsvarende udvikling har ordet *vandskræk* undergået. Substantivet *vandskræk* har været med i alle officielle retskrivningsordbøger siden 1872, mens adjektivet først blev tilføjet i 2012.

Allerede *Ordbog over det danske Sprog* (bind 26, 1952) har dog *vandskræk* med som selvstændigt adjektiv (udviklet af substanti-

vet *vandskræk*). Af ordbogens eksempler kan nævnes *En vandskræk Landkrabbe som De kan nu ikke lære mig at svømme* (Emil Rasmussen: *De fjærne blaa Bjærge*, 1921) og *Saadan en vandskræk Skødehund!* (Alf Jensen: *Margrethe – Nordens Dronning*, 1941). Ordbogen betegner adjektivet *vandskræk* som "dagligsprog", men denne karakteristik er næppe længere gældende.

I den faktiske sprogbrug kan man også finde eksempler på adjektivisk brug af fx *flyskræk* og *tandlægeskræk*:

Den flyskrække danske instruktørs berømte campingbil er blevet sat til salg på Ebay (b.dk 10.2.2011).

Vi er også klar over, at det tager længere tid at behandle tandlægeskrække patienter, men det gør ikke noget. Vi vil bare gerne have, at de har det godt (Ugeavisen Odense 6.8.2016).

Disse ord (samt *sceneskræk*, *skræk* og *tunnelskræk*) er dog stadig kun opført som substantiver i *Retskrivningsordbogen*.

Jørgen Nørby Jensen, tidligere seniorkonsulent i Dansk Sprognævn

Pandemi eller epidemi?

Hvad er forskellen på *pandemi* og *epidemi*? Og hvad er en *endemisk* sygdom?

Ifølge *Den Danske Ordbog* er en *epidemi* en "hurtig og ukontrollabel udbredelse af en smitsom sygdom til et stort antal mennesker inden for et vist område og inden for en forholdsvis kort periode" (Ordnnet.dk/ddo).

Ifølge samme ordbog er en *pandemi* en "smitsom sygdoms udbredelse over en hel verdensdel eller flere verdensdele" (Ordnnet.dk/ddo).

Om man omtaler et udbrud af en smitsom sygdom der dækker en hel verdensdel eller mere, som en *epidemi* eller en *pandemi*, afhænger af synsvinkel. Man kan altså godt tale om udbredelsen af corona i fx Danmark i 2020 som en *epidemi*, skønt sygdommen var udbredt i hele verden. Man anlægger da en synsvinkel hvor man nøjes med at omtale et udsnit af det samlede ramte område, og bruger et begreb der passer til dette udsnit.

Et tredje relevant begreb i denne sammenhæng er *endemiske sygdomme*. Ordet *epidemi* bruges typisk i forbindelse med sygdoms-udbrud af hurtig og ukontrollabel karakter, som dog varer en forholdsvis kort periode; dette ser man for eksempel i forbindelse med infektionssygdomme som influenza. I sammenligning hermed bruger man ifølge *Den Store Danske* termen *endemiske sygdomme* om smitsomme sygdomme som forekommer mere stabilt i befolkningsgrupper, fx malaria i Østafrika (<https://denstoredanske.lex.dk/endemi>).

ESJ

Dansk Sprognævn

■ Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen

■ Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Ida Elisabeth Mørch og Michael Nguyen

■ ISSN: 2446-3124

■ Layout: Pernille Kleinert

■ DTP: René Malchow

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skafte Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MN	Michael Nguyen
MR	Marianne Rathje
PJH	Peter Juel Henrichsen
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 3 gange om året og er gratis. **Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside.** Så får du en e-mail 3 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

■ Hjemmesiden: dsn.dk

■ LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)

■ Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk
Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense